

АЛЯКСАНДР ПШЧОЛКА ЯК ДРАМАТУРГ

Г. А. Леонцьёў

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр-т Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь,
glebleo3@gmail.com;*

Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт Л. А. Гедзімін

Разглядаецца драматургічная спадчына Аляксандра Пшчолкі. У даследаванні вызначаюцца жанравыя дамінанты, праблематыка і матывы, якія родняць пісьменніка з сучаснымі яму прадстаўнікамі беларускай літаратуры. Такім чынам, былі адзначаныя паралелі з творчасцю Францішка Багушэвіча і Аляксандра Ельскага, а таксама выяўленае месца Аляксандра Пшчолкі ў гісторыі беларускай драматургіі.

Ключавыя словы: Аляксандр Пшчолка; беларуская драматургія; беларуская літаратура пачатку XX ст.; сатыра; драма.

АЛЕКСАНДР ПЩЁЛКО КАК ДРАМАТУРГ

Г. А. Леонтьев

*Белорусский государственный университет,
пр-т Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь,
glebleo3@gmail.com;*

Научный руководитель – кандидат филологических наук, доцент Л. А. Гедимин

Рассматривается драматургическое наследие Александра Пщёлко. В исследовании определяются жанровые доминанты, проблематика и мотивы, которые роднят писателя с современными ему представителями белорусской литературы. Таким образом, были отмечены параллели с творчеством Франтишка Богушевича и Александра Ельского, а также обнаружено место Александра Пщёлко в истории белорусской драматургии.

Ключевые слова: Александр Пщёлко; белорусская драматургия; русская литература начала XX в.; сатира; драма.

ALEXANDER PSCHOLKA AS A DRAMATURG

G. A. Leontyev

*Belarusian State University,
4 Independence Avenue, 220030, Minsk, Belarus,
glebleo3@gmail.com;*

Supervisor – PhD, Ass. Professor L. A. Gedimin

The article examines the dramaturgical legacy of Alexander Pscholka. The research identifies genre dominants, issues and motives that connect the writer with his contemporary representatives

of Belarusian literature. Thus, the parallels with the work of Frantsishak Bogushevich and Alexander Yelski were noted, as well as the place of Alexander Pshchotka in the history of Belarusian drama.

Keywords: Alexander Pshchotka; Belarusian dramaturgy; Belarusian literature of the beginning of the 20th century; satire; drama.

Аляксандр Пшчотка разглядаецца даследчыкамі збольшага як празаік і этнограф. Мы ж звернемся да яго п'ес. Пяру пісьменніка належаць драматычныя абразкі «Бабыліна гора», «Янкава скарга», «Прамова старшыны да валаснога сходу», «З жыцця лепельскіх сялян».

П'есы А. Пшчоткі – кароткія, але многія, верагодна, маюць рэальную аснову, на што ўказваюць падзагалоўкі «Изъ жизни лепельскихъ крестьянъ», «Сценка съ натуры», «Картинка съ натуры».

Яшчэ адной асаблівасцю згаданых твораў з'яўляецца адсутнасць пераліку дзейных асоб і аўтарскай характарыстыкі іх у пачатку. Гэта можа тлумачыцца не толькі малой колькасцю герояў, але і тым, што персанажы драматурга – гэта тыпы, а не індывідуальнасці са сваімі характарамі.

Некаторыя драматычныя абразкі можна назваць сцэнічнымі маналагамі: «Бабыліна гора» – манадрама, у «З жыцця лепельскіх сялян» прамаўляе толькі адзін персанаж, астатнія моўчкі з ім узаемадзейнічаюць, у «Прамовах старшыны да валаснога сходу» пісар і старшыня звяртаюцца да сялян, працягваючы думкі адзін аднаго.

Творца выкрываў надзённыя заганы грамадства: п'янства, падкупы ў судах, і да таго ж выстаўляў у сатырычным асвятленні дзейнасць царскіх ураднікаў.

Найбольш пісьменнік распрацаваў у драматургіі матыў пошуку праўды («Бабыліна гора», «Янкава скарга»), што родніць творчасць А. Пшчоткі з паэзіяй Ф. Багушэвіча («Праўда», «Як праўды шукаюць», «Кепска будзе!» і інш.).

У абразку «Бабыліна гора» жабрачка наракае на несправядлівасць старшыны, але перакананая: *«А все-жь правды на свѣти найду... Хоть тутъ правды мало, да на свѣти она не сгинула! Начальство разбереть! Начальство на свѣти есь!»* [1, с. 11]. Такім чынам, А. Пшчотка адлюстравіць веру простага народа ў справядлівасць асоб, якія стаяць над ім, і ў тое, што яны павінны бараніць праўду на свеце. Гэтая думка нявольна ўступае ў палеміку з Багушэвічам, які пісаў:

Даўней, кажуць, праўда па свеце хадзіла,
Жабруючы ж, змёрла, а людцы схавалі
(«Праўда» [2, с. 30])
Як простая праўда згінула у свеце...
(«Як праўды шукаюць» [2, с. 22])

Фінал п'есы адкрыты: мы не ведаем, ці здабыла перамогу ў судзе бабылка. М. Гарэцкі даў гэтаму твору вельмі высокую ацэнку: *«Наагул, бабылка Пшчоткі – самы дасканалы беларускі тып і адзін з лепшых мастацкіх тыпаў беларускае*

літэратуры» [3, с. 122]. У пазнейшай рэдакцыі сваёй «Гісторыі», М. Гарэцкі выказаўся больш стрымана, адзначыўшы толькі, што бабылка з'яўляецца тыпам [4, с. 272].

У «Янкавай скарзе» паказаны ўжо сам суд і «начальства», на якое ўскладаў надзеі беларускі селянін. Янка Цімафееў падаў скаргу, што брат адабраў у яго хату, нанёсшы цялесную шкоду. На працягу працэсу падкуплены пісар усяляк спрабуе апраўдаць абвінавачанага Пахома. Так, ураднік з дзясятка разоў загадвае Янку і ягоным сведкам маўчаць.

У выніку вінаватым выстаўляецца сам Янка. Старшына разважае: *«Якъ мнѣ, Яночка, здается, ты самъ больше усюдахъ виноват... Замѣсто того, чтобъ табѣ жить, якъ людицы... мирно, тихо, по-божьему, ты идешь насупротивъ, на брата цѣлый день вантажешься. И самъ не живешь, и людямъ житья отъ тебѣ нѣтъ... Штобъ отдать брату третинку, подѣлицца, якъ людицы дѣлюцца, а ты его енчишь... И усѣхъ за носъ тягаешь... Зѣ волоской домой, зѣ дому у волоскую... Якъ разѣ у батьку уродіуся... Тожѣ первый бунтавицикъ быу...»* [5, с. 14]. Такім чынам, пісьменнік выкрывае ўраднікаў і іхнюю абьякавасць да праблем простага людзю і незацікаўленасць у падобных расследаваннях.

У канцы Янку караюць арыштам, на што ён разгублена прамаўляе: *«Я не знаю... развѣ... што ты цѣлыя ночи... пьешь кровь хрестыанскую...»* [5, с. 17]. На нашу думку, у гэтай (адной з заключных) рэпліцы аўтар выказаў уласную думку датычна такіх ураднікаў. Варта таксама зазначыць, што пазней А. Пшчолка атрымаў юрыдычную адукацыю. Магчыма, падобныя выпадкі і паспрыялі выбару творцы.

На думку М. Гарэцкага, «Янкава скарга» «вельмі добрая сатыра» [4, с. 273]. Мы ж дапоўнім гэтае сцверджанне, што пісьменнік змог спалучыць у адным творы сатырычнае ў вобразе ўраднікаў і драматычнае ў вобразе Янкі Цімафеева, даўшы першы ўзор трагікамедыі па-беларуску.

Абразок «Прамова старшыны да валаснога сходу» дэманструе, як нягегла ўраднікі спрабуюць прыцягнуць сялян да грамадскай дзейнасці, а канкрэтна ахвяраваць грошы пацярпелым ад голаду ў Расеі.

Камізм у дадзеным творы будзеца на кантрасце каснаязычнага старшыны і адукаванага пісара. Так, маўленне старшыны перасыпанае паўторамі і ўстаўнымі канструкцыямі: *«Во, братцы, мы афяруемся, знацца, на голодныхъ, бо на Росѣи голодовка... знацца начинаицца... Во и якъ панъ писаръ кажить... што... кажить... што...»* [6, с. 37]. Тым часам, пісар красамоўна заклікае: *«Этимъ мы осушимъ слезы...»* [6, с. 38].

Аўтарская іронія прасочваецца і ў заўвагах у дужках, напрыклад: *«придвигаясь къ толпѣ и выразительно помахивая руками»* [6, с. 37–38], *«окончательно разошавшийся въ краснорѣчии»* [6, с. 38].

У канцы вуснамі старшыны аўтар наракае: *«Нихай же, браццы, другій потушить слезы... бо кхъ... кхъ... ня Богъ вѣдаить, што тамъ тая копейка, ти то гарниць хлѣба, бо... другій разѣ и рубѣ пропадаютъ у пусто ти у Шмерки, ти у Янкеля, ти такъ за винополію поидеть... Барыши чіе?...»* [6, с. 38]

У п'есе «З жыцця лепельскіх сялян» пісьменнік яшчэ больш рэзка выкрывае праблему празмернага спажывання алкаголю сярод сялянства. Вуснамі наведніка

карчмы творца крытыкуе яўрэйскі народ: «*Мы, напрымгэра, крэстьянскоў вгэры, жывемъ, знацца, на своемъ хлѣбѣ, а ты только и живешь крутней... Такъ только што обманешь...*» [6, с. 101], «*Кровь крэстьянскую пьешь, быдла ты!..*» [6, с. 102]. Варта згадаць, што ў той жа час выйшла брашура А. Ельскага «Слова аб праклятай гарэлцы і аб жыцці і смерці п’яніцы» (1900), дзе, аднак, яўрэі ні ў чым не вінавацяцца. Анты-семітызм драматурга для мяжы XIX і XX стст. нельга назваць выключнай з’явай, тым не менш як адзнаку светапогляду і ідэйнай накіраванасці вылучаць, на нашу думку, варта.

У сваіх творах А. Пшчолка па-майстэрску адлюстравяў жыццё, нягоды і ўнутраны свет беларускага селяніна, у тым ліку і ў п’есах. Пісьменнік выявіў не толькі талент сатырыка, але і выдатна паказаў драматызм, які пераследаваў долю простага люду. Творца крытыкаваў рэчаіснасць, якую бачыў, спадзеючыся, такім чынам, данесці несправядлівасць дадзенага парадку рэчаў.

Немалаважна таксама, што калі не ўлічваць згубленую п’есу Ядвігіна Ш. «Злодзей», то А. Пшчолка – першы беларускамоўны драматург пасля В. Дуніна-Марцінкевіча. Сваімі сцэнічнымі замалёўкамі А. Пшчолка адрадзіў беларускамоўную драму і даў ёй штуршок да далейшага развіцця.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Пщелко А. Р.* Бѣлорусскіе рассказы. Витебскъ: Губернская Типо-Литографія, 1901.
2. *Багушэвіч Ф.* Творы: Вершы, паэма, аповяданні, артыкулы, лісты / уклад., прадм. Я. Янушкевіча; Камент. У. Содаля, Я. Янушкевіча; Маст. Г. Хінка-Янушкевіч. Мінск: Мастацкая літаратура, 1991.
3. *Гарэцкі М.* Гісторыя беларускай літэратуры. Вільня: Віленскае выдавецтва Б. А. Клецкіна, 1924.
4. *Гарэцкі М.* Гісторыя беларускай літэратуры / уклад. і падрыхт. тэксту Т. С. Голуб. Мінск: Мастацкая літаратура, 1992.
5. *Пщелко А. Р.* Янкина жалоба. Витебскъ: Губернская Типо-Литографія, 1900.
6. *Пщелко А. Р.* Очерки изъ жизни бѣлорусской деревни. Витебскъ: Губернская Типо-Литографія, 1899.